

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Пламен Радков Гечев “От *cura animarum* към психотерапия. Мистичния опит на православието и католицизма IV-XVII век и неговия принос за изследването на духовното несъзнавано” за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

рецензент: доц. д-р Харалан Александров

Дисертацията “От *cura animarum* към психотерапия” на Пламен Гечев представлява кохерентен текст от 220 страници, организиран в пет глави, увод и заключение. Първата глава проследява мистичната линия в християнското богословие в исторически план; втората и четвъртата изследват проявленията на духовното несъзнавано с концептуалния апарат на различни научни дисциплини, философски традиции и духовни практики; а третата предлага богословски анализ на мистичния опит в избирателна съпоставка с модерната психология. Последната глава е посветена на добродетелния живот и грижата за душата. Теоретичните размишления са подкрепени с изобилни цитати и позовавания на авторитетни академични източници в различни области на знанието, които формират внушителна библиография от близо 200 текста, значителна част от които на италиански език.

Дисертационният труд си поставя амбициозната цел да установи връзка между съвременните науки за човека с тяхното практическо приложение, каквото са различните психотерпевтични школи, и духовните постижения на спекулативната мистика (представена от нейните високи образци –

трудовете на Майстер Екхарт, св. Йоан Кръстни, св. Тереза Авилска и др.) За тази цел той се заема да очертае едно широко теоретично поле, в което се срещат и напрегнато взаимодействат дисциплини като теологията, философията, психологията и антропологията. Подобно начинание изисква установяване на набор от споделени понятия, върху които да стъпи мостът, който авторът се опитва, по неговите думи, да изгради между духовността и науките за човека. За тази цел дисертацията изплита мрежа от асоциативи и понятийни връзки между различни теоретични домени и мисловни традиции, разположени в собствени културни и политически контексти, и същевременно проследява криволичещите пътища на историята на идеите, които свързват и противопоставят тези традиции. Централната линия на изследване, вдъхновена от трудовете на теолога Марко Ванини, е секуларизацията и психологизацията на грижата за душата в резултат от заглушаването и марагинализирането на мистичната струя в западноевропейската християнска цивилизация в епохата на ранната модерност.

Резултатът е респектирац – един предизвикателен за читателя (поне за лаика в богословието), но завладяващ опус, който се разгръща в различни посоки и натрупва изобилие от понятия, релации и догадки, при това без да губи от поглед своята задача и своя идеен център. Авторът демонстрира задълбочено познаване на мистичната традиция в богословието (от Григорий Нисийски и Псевдо Дионисий Ареопагит през Майстер Екхарт до св. Йоан Кръстни и Маргьорит Порет); на класическата психоанализа (Фройд, Юнг); а също така и на хуманистичната психология (логотерапията на Виктор Франкъл, психосинтеза на Роберто Асаджоли, екзистенциалната психология на Ерик Фром и пр.) Впечатлява способността за многопластов, чувствителен към контекста, критичен и същевременно емпатичен прочит на тези идеи и произтичащите от тях духовни и терапевтични практики.

Понятият център, около който се разгръща дисертацията, е идеята за духовното несъзнавано, заимствана от трудовете на Жан-Клод Ларше и Виктор Франкъл. В стремежа за все по-прецизно, изчерпателно и всеобхватно изучаване на този изплъзващ се феномен, текстът се връща към него отново и отново в итеративни цикли на теоретична рефлексия. По този начин се постига смислова и концептуална наситеност, но не и окончателна дефиниция – авторът сякаш избира да остави понятието неопределено и открито за продължаващо търсене, донякъде в съзвучие с апофатичната мисловна традиция, която осезаемо го привлича.

Текстът на дисертацията се придвижва между различни дискурсивни модуси – феноменологичен, херменевтичен, критично-аналитичен, полемичен, на моменти терапевтичен, на моменти пасторален и дори сотирологичен. Това прави текста изморфен на сложната професионална и интелектуална биография на автора – отец Пламен Гечев съвместява идентичността на психиатър, психотерапевт, духовник, мисионер и изследовател на човешкото състояние. Основният метод на това изследване, който не е експлицитно заявен, но пронизва цялата дисертация, е циркулярната игра с перспективата, достигаща на моменти до прадоксална интервенция (в категориите на миланската школа в семейната терапия, която авторът очевидно добре познава). Смяната на гледната точка позволява да бъдат проблематизирани и видени в нова светлина улегнали понятия, авторитетни теории и установени истини за човека. Това придава неочаквана интелектуална свежест и лекота на този академично-теологичен трактат, изпълнен с позовавания на канонизирани богослови и корифеи на философската и научна мисъл.

Вероятно най-яркият пример в това отношение е реорганизирането на психичното пространство от перспективата на трисъставната християнска антропология, която го трансформира радикално, придавайки му духовна дименсия, дълбочина и смисъл. Трискепенната йерархия на психичните

структури, постулирана от психоаналитичната теория, е преодоляна и подчинена на една по-древна и по-строга духовна йерархия с неоспорима, трансцедентална легитимация. Триумфалното завръщане на Духа – а с него и на надеждата за душевно изцеление – в безутешния свят на модерната позитивистка психология издава една дързка концептуална и властова стратегия, своеобразен опит за контрареформация в науките за човека. Тази мисловна операция обаче е методологически и епистемологически крайно проблематична, доколкото теоретичните конструкции, които биват съпоставени и противопоставени за нейните цели, са разположени в различни и несводими една към друга парадигми.

Изглежда, концептуалното поле на взаимодействие и взаимопроникване между науките за човека и мистичния духовен опит, което тази дисертация се заема да картографира (и отчасти да конституира), е обречено на известна епистемологическа несигурност, особено в пост-ницшеанската и пост-хайдегерианска мислова ситуация, лишена от непоклатими авторитети и метафизични опори. Така това изследване на духовните дълбини се оказва постметафизичен проект, тъй като не може да избяга от съвременната мисловна ситуация, а и не се опитва, напротив, смело се конфронтира с нея. По-интересно е, че то е донякъде постмодерен проект, макар и вдъхновен от суровата мъдрост на предмодерните времена и озарен от непомръкващата светлина на вярата (със специфични барокови отблясъци). Авторът страстно полемизира с постмодерния реалтивизъм по отношение на човека и истината за него, но това не му пречи да се възползва от постмодерната свобода на перспективите и интерпретациите за да утвърди своите тези. Кръжейки неуморно около осевата идея за духовното несъзнавано, изкушената му мисъл се заиграва със семантичната поливалентност на езика, за да се спусне отново в дълбините на екзистенциалната драма, в търсене на онова непроницаемо, неведомо и неспокойно “дъно на душата”, където се ражда съкровеният Бог на Майстер Екхарт.

Накрая ще си позволя да поставя един въпрос, към който дискретно насочва самият текст на дисертацията. Авторът убедително и пространно аргументира необходимостта от грижа за душата като систематична практика, отнесена към “вътрешния човек”, в категориите на Екхарт, докато “външният човек” снизходително бива оставен на грижите на медицината и психологията. Би било твърде полезно и поучително грижата за душата, вдъхновена и ръководена от така изложените идеи и разбирания, да бъде представена, или поне подсказана, с подходящи примери от пастирската и наставническа практика на автора. Далеч съм от мисълта, че толкова съкровени отношения могат да бъдат илюстрирани с метода на case study, развит за целите на психотерапията, а още по-малко да бъдат сведени до набор от технически предписания. Убеден съм обаче, че авторът, след като успява да онагледи сложни философски и теологични концепции чрез графични схеми, би съумял да сподели собствения си опит от процеса на душевно изцеление, без да наруши пастирската етика и в частност тайната на изповедта. За тази цел би могъл да почерпи вдъхновение от мистичната традиция, пребогата със софистицирани езикови похвати, които позволяват да мислим неназовимото и да се докоснем до сакралното без да го оскверним. Най-сетне, едно сполучливо изложение на практиката на душегрижие би допринесло за утвърждаването на защитените тези, като ги валидизира от позициите на прагматичната теория за истината.

В заключение ще обобщя, че представеният дисертационен труд отговаря на условията за присъждане на образователната и научна степен “доктор”. Неговото основно достойнство е, че поставя по задълбочен, систематичен и ангажиран начин въпроса за екзистенциалното страдание вследствие загубата на смисъл и духовен ориентир в живота. Този въпрос е особено значим във време, в което все повече хора изпитват остро душевно безпокойство – ако се вярва на епидемиологическата статистика, отчитаща плашещ ръст на тревожно депресивните разстройства в съвременните общества. Изглежда мнозина се нуждаят от грижа и напътствие, но не знаят

къде и как да ги потърсят, трудно различават естеството на своето страдание и дори не подозират за възможностите за изцеление. Може би защото живеем в свят, който, по думите на Владимир Градев, “е изгубил душата и не жали особено за нея, още повече че голямата каста от психоанестезиолози – терапевти, консултанти, гуру – обезболява всекидневно нейната липса”.

28 април 2019

рецензент:

доц. д-р Харалан Александров